

Els llibres de text del fons del CRAI (Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació) de la Universitat de Barcelona: una proposta de catalogació

Anna Salvadó Figueras*

Resum

L'article descriu com ha estat l'experiència de la catalogació d'un dels fons més peculiars del CRAI Biblioteca del Campus de Mundet de la Universitat de Barcelona: els llibres de text. En primer lloc i de manera molt sintètica es fa una incursió en el món de llibre de text i una aproximació conceptual tant a nivell nacional com internacional. Seguidament, es presenta la proposta de catalogació i es presta especial atenció a una de les tres fases de la catalogació: la indexació. Es conclou deixant constància de la importància que té per la qualitat de la recuperació d'informació mantenir la uniformitat en el llenguatge documental, i tenir coneixements sobre el marc historiogràfic i l'organització del sistema educatiu de l'època. Aquestes prescripcions s'han d'entendre com a pràctiques locals adaptades a les característiques especials dels fons del CRAI (Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació).

Paraules clau

Llibres de text, catalogació, criteris d'indexació, nivell educatiu, sistema educatiu

Recepció original: 15 de gener de 2024

Acceptació: 9 d'octubre de 2024

Publicació: 24 de gener de 2025

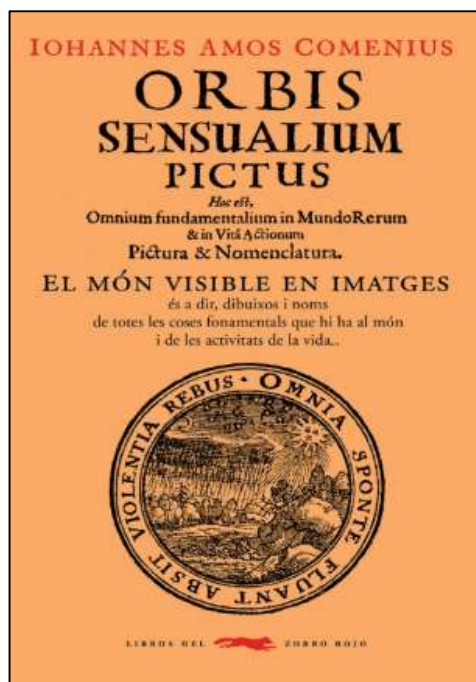
El món del llibre de text

En els darrers anys, l'interès dels investigadors per la *manualística* escolar ha posat en relleu que el llibre de text no és només un suport que difon coneixement sinó que té un gran potencial com a font d'informació i com a objecte de recerca educativa (Negrín, 2009; Fernández Palop i Caballero, 2017) tant des d'un punt de vista didàctic com metodològic, social, cultural o polític (una mostra d'això es pot consultar en l'annex I), tal i com avalen reconeguts especialistes que ja fa anys van assenyalar que «los libros son materiales cargados de ideología explícita e implícita y su análisis permite extraer mucha información referente a cada época histórica» (Delgado, 1983, p. 353).

Quan ens referim als «llibres de text», és inevitable no associar-los a la imatge dels llibres tal i com es coneixem avui en dia però no s'ha d'oblidar que la seva aparença no ha estat sempre aquesta. Res tenen a veure els sofisticats dissenys editorials dels llibres moderns amb la fesomia espartana d'aquells publicats entre els segles XVII i XIX. En són una mostra, llibres com per exemple *Didáctica Magna* d'en Comenius, considerat l'inventor del llibre de text (Drucker, 1989), una obra que fou publicada l'any 1640, en la qual trets com l'organització del temps, les matèries i els mètodes queden ben reflectits en el text. O d'altra banda, l'*Orbis Sensualium Pictus*, també de Comenius, editat divuit anys més tard i considerat un dels antecessors del llibre de text actual i pioner en combinar el text amb les il·lustracions.

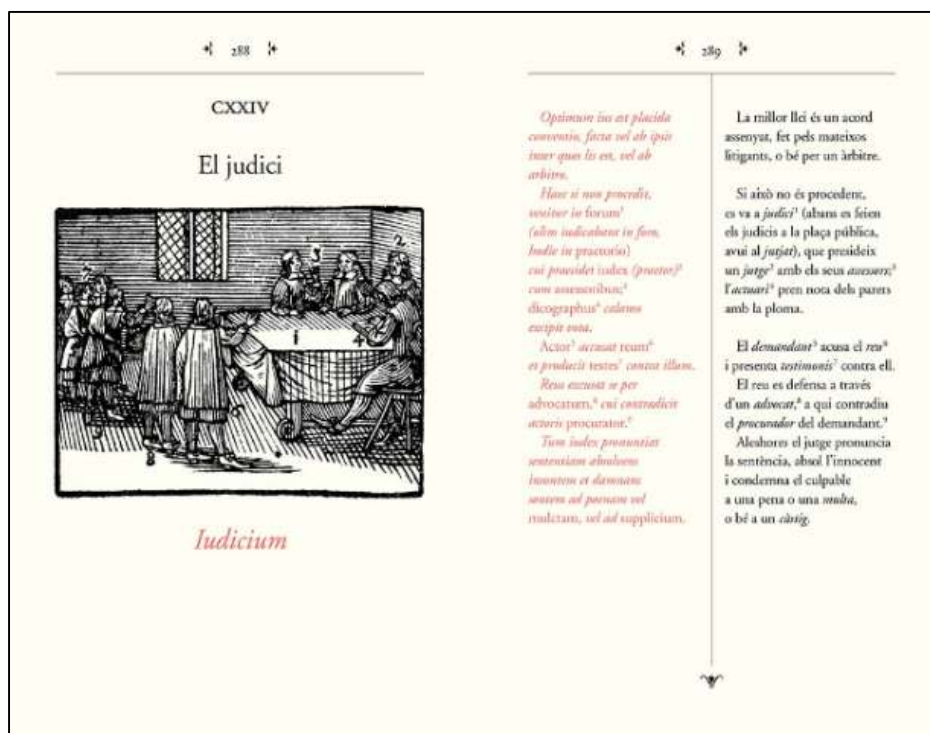
(*) Anna Salvadó Figueras és llicenciada en Ciències de l'Educació i bibliotecària de la Unitat de Procés Tècnic del CRAI de la Universitat de Barcelona. ORCID: 0009-0008-7354-2798. Adreça electrònica: asalvado@ub.edu

Figura 1. El món visible en imatges. Portada.

Font: Orbis Sensualium Pictus

Figura 2. Capítol interior de llibre.

Font: Orbis Sensualium Pictus

El terme *textbook* apareix a Anglaterra cap a 1830 i ho fa dins d'un sistema escolar estructurat lligat a l'educació en massa, quan es van estendre a redós de la industrialització les campanyes en favor de l'alfabetització i de l'escolarització, amb un ampli espectre d'escoles sovint a temps parcial, o amb itinerància, que funcionaven els diumenges al matí en sortir dels oficis religiosos o nocturnes per als obrers i llurs fills. De fet, la creació

d'un sistema escolar –que es van consolidar a Europa i als Estats Units en la segona meitat del segle XIX– amb les seves pròpies matèries va propiciar que l'elaboració del llibre de text fos semblant a l'actual: producció massiva, continguts adaptats a l'edat dels infants i subjectes a un programa oficial amb recolzament institucional.

Així és com neix una nova tipologia documental o podríem dir fins i tot un nou gènere literari. Des d'en Comenius fins arribar als textos actuals, hereus d'aquells primers que es van publicar amb la implantació de la democràcia, el llibre de text ha fet un llarg recorregut en el qual ha patit canvis importants no només de contingut sinó també d'estructura i disseny. Malgrat tot ha continuat mantenint els trets característics que el diferencia de la resta de materials didàctics i configuren la seva essència, tal i com ho posen de manifest els experts en la matèria en destacar la importància de la conjunció dels textos i les imatges:

La combinación particular de estos dos elementos, sumados a una estructura secuenciada y cíclica de los saberes transmitidos, constituyen la señal de identidad de los manuales escolares, lo que hace de ellos un producto editorial específico y diferenciado y permite distinguir espontáneamente a un libro de texto escolar de otras obras. (Varela, 2010, p. 97)

En el món escolar sovint es constata, terminològicament parlant, un ús indiscriminat entre *llibre de text* i *llibre escolar* però malgrat aquest acord conceptual, autors com Y. Torres i R. Moreno (2008) ressalten la importància d'establir qui és qui. Al llarg de la història de l'educació diferents autoritats en la matèria han fet les seves aportacions al respecte i s'ha pogut comprovar que efectivament no existeix un consens unànim a l'hora de definir el llibre de text. Dins el panorama internacional, Richaudeau (1981) el defineix com «un material impreso, estructurado, destinado a utilizarse en un determinado proceso de aprendizaje y formación».

A més, Chopin, conjuntament amb Johnsen assenyalen que aquest entrecreuament de conceptes ja era vigent al segle XVIII a França. Ara bé, Chopin va una mica més enllà i afegeix un matís al concepte a l'establir la relació entre els llibres de text i els programes oficials:

El manual (libro de texto) se presenta como el soporte, el depositario de los conocimientos y de la técnica (...). Los programas oficiales, cuando existen, constituyen la estructura sobre la cual los manuales deben conformarse estrictamente. (Chopin, 2000, p. 108)

Per la seva part, Johnsen (1996), segons Torres i Moreno (2008, p. 58), manifesta al respecte que «los libros de texto son los libros escritos, diseñados y producidos específicamente para su uso en la enseñanza», per indicar tot seguit que «los libros escolares son los libros empleados en la enseñanza pero menos ligados a las secuencias pedagógicas».

La pròpia Bibliothèque Nationale de France, al 1968, el defineix com aquell que ha estat creat amb el propòsit d'ajudar a ensenyar mentre que la UNESCO, un any més tard, s'hi refereix com els llibres recomanats pels alumnes de primària i secundària. El matís tan ampli d'ambdues definicions dona a entendre que qualsevol document emprat en el procés d'ensenyança-aprenentatge s'ha de considerar un llibre de text i no és pas així.

En el panorama nacional, Villalaín apunta la seva preferència pel terme manuals escolars «si bien, en mi opinión, es preferible el de manuales escolares porque hace referencia a libros manejables –a escala de la mano– que se destinan a la enseñanza y albergan los contenidos esenciales de una materia o disciplina» (Villalaín, 1997, p. 19).

Altrament, Ossenbach i Somoza (2000, p. 15) empen «*manual escolar*» per referir-se al llibre de text i així anomenen a totes aquelles obres creades intencionalment per ser emprades en el procés d'ensenyança-aprenentatge defensant l'argument que «esta intencionalidad se evidencia por su título, su asignatura, nivel o modalidad, por su estructura didáctica interna, por su contenido, que contempla la exposición sistemática y secuencial de una disciplina». La seva definició coincideix amb les proposades per Chopin, Argibay *et al.* i Johnsen amb la diferència que aquells l'anomenen llibre de text en lloc de «manual escolar». En realitat, adopten aquest terme perquè argumenten que el concepte «llibre de text» és una accepció amb un contingut massa general, que inclouria els textos universitaris d'aquí que el desestimen precisament perquè l'estructura didàctica i els controls als que estan sotmesos aquestes obres no s'assimila als llibres adreçats a l'ensenyament primari i secundari.

Al respecte Castro incideix més en la càrrega ideològica implícita en aquesta tipologia documental perquè «debe tomar en cuenta no sólo las características didácticas, técnicas, literarias y legales que median en su configuración como obra sino también el elemento ideológico consubstancial a todo medio de comunicación masiva» (Castro, 2001, p. 143-145).

Ben mirat, i tenint en compte els autors consultats, el llibre de text podria ser definit com:

un recurso didáctico, que puede ser de sustrato material o virtual, en el cual se materializa un discurso compuesto por palabras, palabras y símbolos o palabras, símbolos e ilustraciones, estructurado de manera secuencial y sistemática en atención a la maduración intelectual y emocional del lector, y creado con la intención expresa de ser utilizado como un recurso pedagógico en el proceso de enseñanza-aprendizaje del sistema escolar formal, con el fin de brindar información sobre algún área del conocimiento en atención a la oferta curricular establecida en los programas de estudio, elaborados por las autoridades educativas nacionales, quienes a su vez autorizan, supervisan y reglamentan sus contenidos, extensión y tratamiento. (Torres i Moreno, 2008, p. 64)

El llibre de text a Espanya

En el *Reglamento Provisional de las Escuelas de Instrucción Primaria de 1838* ja es parla dels llibres de text amb un sentit molt similar al que es coneix avui dia però no és fins ben bé entrat el segle XIX quan la difusió d'aquesta tipologia documental assoleix un volum de vendes considerable. En aquest punt, es pot afegir que es van aprovar 1769 manuals d'ensenyament primari entre 1879 i 1899.

Dos són els fets que propicien aquest esclat editorial. En primer lloc, l'entrada en vigor de la *Ley Moyano de Instrucción Pública* de 1857 –que fou la primera llei en què l'Estat regulava els plans d'estudis intervenint en l'educació i que sobre el paper convertia l'ensenyament primari en universal i determinava la llengua castellana com a única a estudiar– que va declarar obligatori l'ensenyament primari elemental, alhora que va assentar les bases del sistema educatiu-nacional-estatal, tal i com es recull en la Secció Primera. Títol Cinquè, «De los libros de texto»:

Todas las asignaturas de la primera y segunda enseñanza, las de las carreras profesionales y superiores y las de las facultades hasta el grado de Licenciado, se estudiarán por libros de texto: estos libros serán señalados en listas que el Gobierno publicará cada tres años.

En segon lloc, la implantació del sistema simultani d'ensenyament¹, la divisió de l'educació en graus, la incorporació del model enciclopèdic d'ensenyament i finalment la creació de les assignatures que facilita la recopilació de continguts en forma de programes que són desenvolupats en els llibres de text.

Ben entrada la segona meitat del segle xx, van aparèixer els *llibres de text per assignatures* que va provocar la fi de la vida escolar de les enciclopèdies implantades durant el franquisme. Neix amb la implantació de la *Ley General de Educación* (1970) tota una indústria editorial escolar considerablement potent de la qual Barcelona n'és un referent. Val dir que des de molt abans, editorials com Saturnino Calleja, Hernando, Hijos de Santiago Rodríguez, Bastinos, Blas Camí, Salvatella. etc., a més de produir llibres de text, també van propiciar la difusió i el comerç de materials escolars com pissarres, mobiliari, mapes, esferes, etc. En aquesta direcció, es pot afegir que, les Exposicions Universals, com la que va tenir lloc a Barcelona l'any 1888, van ser un gran aparador per promoure les vendes al mercat exterior. Endemés, s'ha de tenir en compte que la suma de diverses ordres i congregacions religioses al món editorial va afavorir encara més la circulació del llibre de text enllà de l'estat espanyol, sobretot cap a les colònies (Cuba, Filipines, Puerto Rico) i el mercat de les repúbliques hispanoamericanes.

Arribats al segle XXI aquesta tipologia documental inicia el trànsit cap a un model híbrid combinant-lo amb els continguts digitals accessibles des de portals i lloc webs oferint per tant un nou panorama dins del món del llibre de text.

Característiques dels llibres de text

Pedro Constantó i Vila, els defineix amb poques paraules en el prefaci de la seva *Gramática inglesa* publicada al 1896 en assenyalar que «las condiciones ya generales a toda obra de texto, cuales son método claro, sencillo y ordenado, ya las especiales a los textos de las lenguas cuales son ejemplos luminosos y ejercicios prácticos y graduados».

Pel que fa a la qüestió del contingut només cal apuntar que respon als plans d'estudis i programes de l'època i que es conformen en base al currículum prescrit obligatori. De fet, el llibre de text ha estat una de les tipologies documentals que més ha sofert el control estatal i la censura prèvia de continguts² i, fins i tot, en certes èpoques se l'ha fornint d'una clara finalitat adoctrinadora i nacionalista.

Argibay *et al.* (1991) és una mica més detallista i estableix que sis són les característiques del llibre de text i que de fet tenen cabuda en la definició donada per Torres i Moreno (2008, p. 64):

1. Ser un recurs tècnic-educatiu.
2. Ser un material imprès.

(1) Sistema liderat pels Germans de les Escoles Cristianes de Joan Baptista de la Salle. El mètode classificava als alumnes en grups homogenis segons l'edat i el nivell d'aprenentatge, de tal manera que tots tenien els materials de lectura idèntics. Així fou com es consolidà el sistema de graus a l'escola primària.

(2) Per més informació consultar l'obra de Benito Villalaín (2002) que fa una recopilació de la legislació relacionada amb els llibres de text i que inclou una llista exhaustiva dels manuals aprovats pels seu ús durant la monarquia isabelina (1833-1868), la Restauració Borbònica (1874-1930) i la Segona República (1931-1936).

3. Estar estructurat amb progressió sistemàtica atenent a la seqüència pedagògica exigida en els programes d'estudi.
4. Ser emprat en els processos d'ensenyança-aprenentatge.
5. Està obert a la realitat cultural.
6. La legalitat reconeguda.

Així doncs, els llibres de text al llarg de la història han sofert variacions tant formalment com conceptualment. Talment, conèixer els detalls d'aquests canvis pot ser d'utilitat pels catalogadors i pels investigadors i, no gensmenys, pels mateixos dissenyadors editorials³.

La col·lecció dels llibres de text del CRAI de la Universitat de Barcelona

El CRAI de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona acull una col·lecció important de manuals i llibres de text distribuïts principalment en quatre biblioteques: CRAI Biblioteca de Mundet, Biblioteca de Lletres, Biblioteca del Pavelló de la República i Biblioteca de Fons Antic.

Els fons recullen llibres escolars de moltes de les editorials que a mitjans del segle XIX van impulsar un nou mercat editorial, com per exemple: Librería Santarén, Librería y Casa Editorial Hernando, Paluzié, Librería Santiago Rodríguez, Librería de Juan y Antonio Bastinos, El Magisterio Español, Editorial Saturnino Calleja, Editorial Luis Vives o Edelvives, etc.

La col·lecció de llibres de text patrimonials s'ha anat engrandint principalment gràcies a donacions de particulars entre les que destaca la fidel contribució del catedràtic d'Història de l'Educació, en Conrad Vilanou. Tot i que al llarg del procés de catalogació d'aquest fons s'han detectat les aportacions d'altres professors com: Antonio Vilanova Andreu, Ramon Pallarès i Comas, Immaculada Bordas, Miquel Izard, Maria Pla i Molins, o fins i tot donacions familiars, com les de Marquès Heid, d'Oriol Martorell-Montserrat Solanic, Montserrat Nolla, o bé de personalitats de la cultura catalana com Francesc Payarols Casas, i particulars com Matilde Altarriba Pellicer, Lluís Burcet Castelló, i Xavier Serra Cumané entre d'altres.

(3) Per més informació sobre aquesta temàtica consultar Gómez César, Irene, *Evolución del libro de texto de historia: cambio y continuidad* (2018).

**Figures 3, 4 i 5. Sala de Reserva de Mundet, amb el fons del llibre de text.
Diferents perspectives.**

Font: Elaboració pròpia

Figures 6 i 7. Lleixes.

Font: Elaboració pròpia

El fons de llibres de text del CRAI Mundet

El Fons de Llibre de text del CRAI Biblioteca del Campus Mundet compta amb més de 18.000 exemplars cobrint un període que va des del 1834 fins als nostres dies. La col·lecció llibres de text de reserva conté els llibres anteriors als anys setanta i està formada per més de 6.000 exemplars de la qual la major part pertany al segle XIX.

La col·lecció inclou manuals escolars publicats principalment a Catalunya i alguns a la resta d'Espanya de les distintes etapes educatives de diferents trams històrics, conté enciclopèdies escolars graduades, manuals de matèries diverses com el càlcul mercantil, la comptabilitat entre d'altres, sovint acompanyats del programa educatiu. No falten els llibres de lectura escolar, llibres d'educació moral i femenina, llibres d'educació cristiana il·lustrats o d'història eclesiàstica, llibres de pregàries ... entre d'altres. La major part són llibres adreçats als alumnes però també s'hi troben llibres del mestre, tot i que són més comuns al segle XX que no pas al segle XIX.

Al llarg del procés de catalogació d'aquest fons s'ha pogut constatar que no tots els llibres utilitzats a les escoles eren pròpiament manuals escolars. De fet, el fons recull documents de les dues categories referides per Johnsen: llibres de text i llibres escolars. Dins el primer grup s'encabirien els llibres destinats exclusivament a l'assoliment de coneixements com per exemple les populars enciclopèdies cícliques de l'època franquista Enciclopèdia Álvarez, o l'Enciclopèdia Dalmau conjuntament amb les famoses *Lecciones de cosas*⁴.

En la segona categoria es recollirien els textos més lligats a la formació integral de la persona, aquells als que Chopin anomenava «on the borders of textbooks» (Chopin, 2008, p. 9-36) com ara els *tractats d'urbanitat*, de bones maneres, de formació espiritual, els d'educació domèstica o les conegudes *Nociones de higiene*. Fins i tot s'inclourien els textos adreçats a l'exercici d'un ofici determinat com per exemple els de *Tenidoria de llibres* o d'*Ensenyament comercial*.

Distingir o identificar un llibre de text no és una tasca que es pugui fer sempre a primer cop d'ull. La peculiaritat del llibre de text rau d'entrada en la seva pròpia aparença. És més fàcil reconèixer un llibre de text editat als anys setanta que no pas als anys quaranta precisament perquè el disseny editorial és més precís en la informació que consta en les cobertes i /o portades on apareix el títol. A partir de la segona meitat del segle XX quan es comencen a publicar els llibres de text per assignatures el títol esdevé uns dels elements identificadors en tant que aporta informació específica sobre l'assignatura i el nivell educatiu al que s'adreça.

En el llibre del segle XIX, a diferència del llibre modern, s'observa que l'aparença per si sola no és prou determinant. En moltes ocasions, la informació de la coberta o la portada no es prou aclaridora. Per tant, per a una correcta identificació cal recórrer a d'altres parts del document com els preliminars, usats tant per autors com per editors per expressar la intencionalitat del document, al pla de l'obra i fins i tot a la informació publicitària. Per exemple, la informació continguda en la coberta de *Invençiones e inventores* de Solana no és suficient per identificar el document. És gràcies a la informació complementària que

(4) Per saber-ne més consultar: *Los Manuales de Lecciones de Cosas*, Centro Manes.

consta a la portada que es pot deduir que s'està davant un llibre de text, *Páginas dedicadas a los niños más adelantados de las Escuelas primarias y a los alumnos de las clases de adultos*.

Figures 8 i 9. *Inventiones e inventores*. Primeres pàgines.

Font: *Inventiones e inventores*

En canvi, en l'*Enciclopèdia Dalmau* a primer cop d'ull es pot distingir que es tracta d'un llibre de text gràcies a la informació complementària del títol on s'especifica el nivell educatiu al qual s'adreça el text: «*Grado Medio*»⁵.

Figures 10, 11 i 12. *Enciclopèdia Dalmau*. Primeres pàgines.

Font: *Enciclopedia Solana* / *Enciclopedia Dalmau* / *Senda 4*

Les cobertes dels llibres de la dècada dels setanta, com per exemple la del llibre de lectura *Senda 4* editat per Santillana, podrien ser considerades com les cobertes ideals. És una coberta que reuneix totes les informacions bàsiques que permeten identificar el llibre de text: títol, assignatura i nivell educatiu⁶.

(5) Quan es parla de graus als anys quaranta s'emmarca dins l'ensenyament primari.

(6) De fet, es comença a poder identificar per cursos a partir dels anys 1970 amb la implantació de l'EGB.

Precisament, aquest darrer element no és una constant en els llibres del segle XIX o al menys no tant com desitjaríem els catalogadors i per tant dificulta la indexació del document. Si més no, aquesta situació millora a partir del segle XX a mesura que les editorials es van fent un lloc en el món escolar.

Proposta de catalogació

La proposta de catalogació es ceneix exclusivament al fons patrimonial del CRAI Mundet relacionat amb els llibres dels ensenyaments reglats: primària, secundària, batxillerat i ensenyaments tècnics. Les normatives emprades per a la descripció bibliogràfica han estat:

- RDA
- ISBD
- *Pautes de catalogació del CCUC*
- *Pautes de llibre de text del CCUC*
- Criteris d'indexació de llibres de text (Els criteris d'indexació es poden consultar en l'Annex II).

La catalogació de llibres de text no és excessivament una tasca complexa. El seu punt feble, catalogràficament parlant, és l'assignació dels descriptors del nivell educatiu o tipus d'ensenyament corresponent al sistema educatiu del segle XIX.

La singularitat del llibre de text d'aquest període rau en ser una tipologia documental que no sol reunir totes les dades significatives necessàries per identificar, com cal, les manifestacions. Fet que dificulta, en ocasions, el poder aplicar pertinentment els criteris d'indexació que li són propis. Les particularitats de la descripció catalogràfica d'aquest tipus de fons són presentades a partir de cadascun dels camps que componen la descripció bibliogràfica. Un dels punts d'accés de l'encapçalament principal és l'*autoria*. L'autoria sol ser un dels trets diferencials entre els llibres de text patrimonials i els de fons modern. En els llibres del segle XIX s'han detectat tres tipus d'autories:

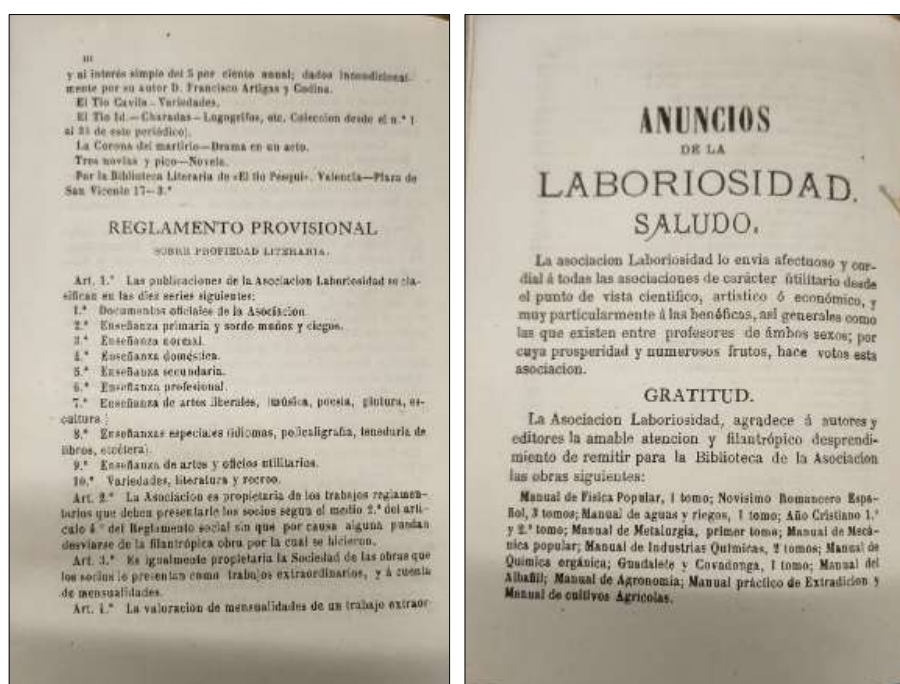
1. Unipersonals
2. Corporatives
3. Atribuïdes

Les autories personals solien córrer a càrrec de professionals del món educatiu: catedràtics d'instituts d'ensenyament mitjà, catedràtics universitaris, mestres d'escoles nacionals, professors d'escoles Normals, inspectors d'educació primària entre els que s'hi comptava algun que altre personatge il·lustre. D'altra banda, les autories corporatives eren acaparades per les congregacions religioses com per exemple els Germans de les Escoles Cristianes, les Religioses Escolàpies, les Germanes Carmelites de la Caritat i també pels grups editorials de caire familiar com G.M. Bruño, Luis Vives o Edelvives.

Les autories atribuïdes detectades durant el procés de catalogació han estat de dues menes:

- a) Noms grupals, com per exemple «por los profesores de la Asociación», «por varios maestros de instrucción primaria», «por dos maestros de Retórica de las Escuelas Pías», «por una profesora de la Compañía de Santa Teresa de Jesús», «por un profesor del Colegio Tarrasense», etc. En ocasions aquestes mencions consten en la informació publicitària tal i com s'observa a les imatges.
- b) Criptònims que tendeixen a combinar les inicials dels noms propis amb les inicials dels títols de tractament fet que no permet establir correctament la correspondència de les mateixes i, per tant, limita esbrinar la identitat de l'autor. Alguns dels acrònims més usuals que s'han trobat en el tractament d'aquest fons són de tipus personal com: J.R.O (Joaquim Rubió i Ors), F.C.P. (Felix Correa Però), F.P.B. (Frère Philippe Bransiet, és el nom religiós de Mathieu Bransiet); o bé corporatius com són: H.S.R. (Hijos de Santiago Rodríguez), F.F. (Frères des Écoles chrétiennes?), H.T.D. (Hermanos Maristas) i d'altres que, de moment, no s'han pogut identificar al menys com sigles eclesiàstiques en els repertoris corresponents, la qual cosa porta a pensar que pertanyen a autories personals: A.M.SS.CC.J.M.G., D.S.F., D.J.T., D.R.M. y D.J.A.

Figures 13 i 14. Interior de llibre.

Font: Indeterminada

Dels manuals escolars d'autoria personal del segle XIX s'arriba als llibres de text de grans editorials com Edelvives on l'autoria personal queda completament diluïda. A partir de la segona meitat del segle XX la responsabilitat dels continguts recau en l'autoria corporativa no reconeguda explícitament i emparada sota la menció dels equips de redacció pedagògica a sou dels grans grups editorials⁷. Fins i tot, en el segle XXI ja es troben editorials com per exemple Edebé que consideren els llibres de text com obra col·lectiva

(7) En ocasions, es fa menció el nom de tots i cadascun dels autors, en d'altres casos no consta cap referència a la identitat de qui ha redactat el manual, bé perquè es tracta d'un equip editorial o bé perquè es vol mantenir al grup editorial, entitat o institució com a responsable dels continguts.

argumentant-ho en base a què en el procés d'edició dels materials de text, generalment una part de l'autoria és de la pròpia editorial.

També s'han trobat, tot i que no és el més comú, llibres de text on al vers de les portades figuren els crèdits amb el reconeixement explícit de cadascuna de les diferents aportacions: autors, il·lustradors, fotògrafs. Però malgrat apareixen aquestes mencions es continua considerant que els texts són conglomerats, és a dir, adaptacions, ampliacions o actualitzacions de versions anteriors i són anomenats llibres d'editor.

La particularitat en aquest tipus d'autoria rau en el fet que no existeix un criteri unànim a l'hora d'establir l'encapçalament. La proposta de la Unitat de Procés Tècnic del CRAI de la Universitat de Barcelona passa per reconèixer el grup editorial com a «entitat editora», és a dir, la seva responsabilitat va més enllà de la mera funció comercial d'editor. Mentre en d'altres institucions aquesta autoria no és reconeguda com a tal i es resol fent un punt d'accés secundari que pot o no incloure el designador de relació «editor».

En aquesta tipologia documental el *títol* és l'element per excel·lència que hauria de permetre identificar fàcilment el tipus d'obra que es té entre mans però no sempre ho permet.

Els llibres de text modern s'identifiquen més fàcilment que els llibres del segle XIX gràcies a tota l'estratègia editorial que els avala. En línies generals, la informació continguda en les cobertes i/o portades acostuma a incloure un títol distintiu lligat al nom l'assignatura, seguit del nivell educatiu i la designació del curs escolar. En canvi, els títols dels llibres del segle XIX no sempre deixen intuir si és o no un llibre de text. En la majoria d'ocasions cal analitzar els preliminars, la informació publicitària continguda en el propi document a descriure, o consultar d'altres fonts d'informació. Com els catàlegs d'editorials, catàlegs bibliogràfics, catàlegs de llibres de vell, pàgines de col·leccionistes particulars o la Base de dades MANES, un cens dels manuals escolars editats a Espanya entre 1808 i 1990.

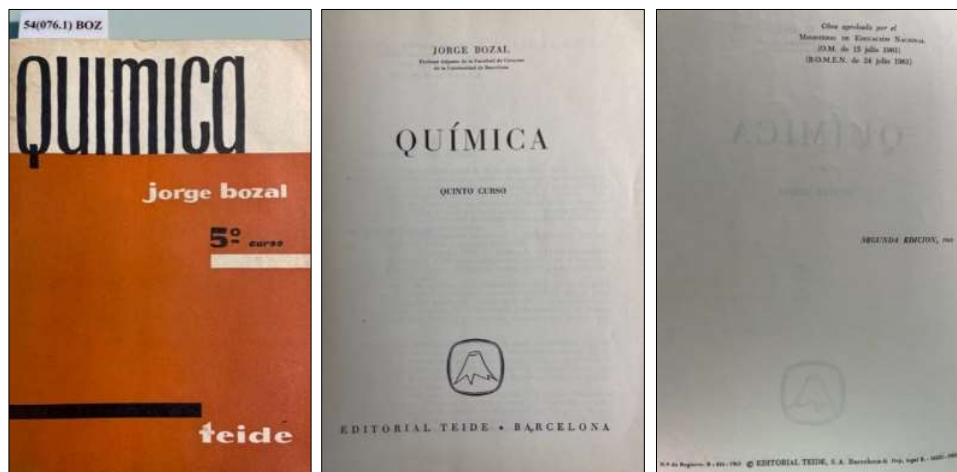
Els títols dels llibres de text de primària del segle XIX tenen una terminologia pròpia que sovint ajuda a identificar-los com a tals, per exemple: cartilla, compendio, curso, elementos, tratado, cuaderno, lecturas graduadas, etc. En canvi, els llibres de secundària segueixen un altre patró i la majoria d'ells inclouen com a part del títol propi la menció del curs sobretot en el període corresponent a la «lluvia de planes», un període anomenat així per la gran quantitat de canvis en els plans d'estudis de batxillerat en els anys cinquanta, per exemple: *Lengua española y literatura: bachillerato elemental: 4º año*.

S'ha incorporat una nova pràctica seguint les instruccions generals R.D.A. 2.4.1.4 que consisteix en transcriure les *mencions de responsabilitat*, tal com figuren a la font d'informació. Els tipus d'informació recollida ha estat la filiació professional o acadèmica de l'autor, informació que en molt casos ha ajudat a contextualitzar històricament el document i ha permès una indexació més acurada.

En ocasions, els llibres difereixen lleugerament en el contingut i és precisament la *menció d'edició* l'element que pot indicar si es tracta o no de la mateixa manifestació, tot i que no és usual trobar aquestes dades en els llibres del segle XIX. Ara bé, en el seu defecte, hi consta una menció especial: la «Orden de Aprobación del Ministerio de Educación y Ciencia». La informació continguda en aquesta ordre pot ajudar a determinar si les obres són reimpressions o realment noves edicions.

Per exemple, en l'obra de Jorge Bozal *Química: quinto curso*, segona edició publicada al 1965 però aprovada en l'O.M. de 15-VII-1961. B.O.M.E.N. de 24-VII-1961.

Figures 15, 16 i 17. *Química*, de Jorge Bozal. Primeres pàgines.

Font: *Química: quinto curso*

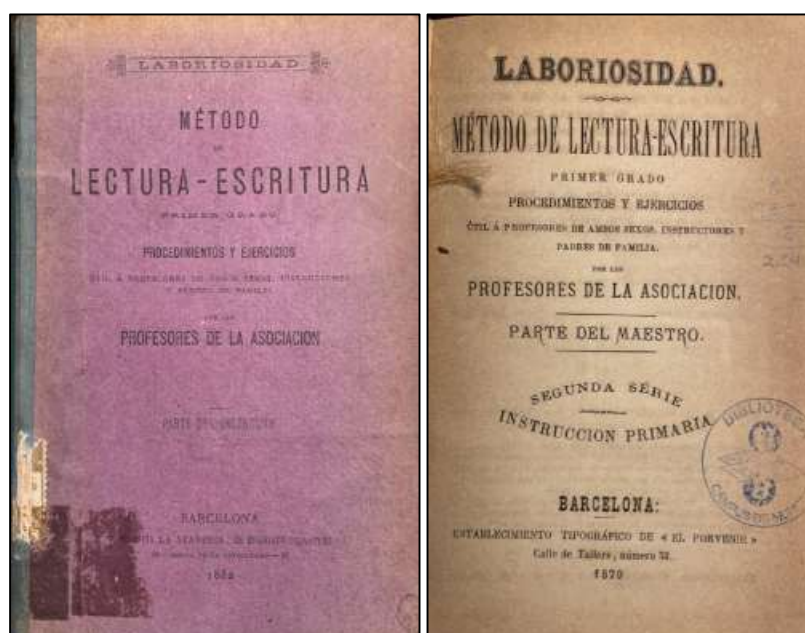
Quina era realment la finalitat d'aquesta ordre d'aprovació?

Els experts en la matèria són del parer que aquesta informació deixava constància del programa oficial de l'assignatura i, és molt probable que l'autorització fos donada pel Ministeri a la vista del contingut del llibre el qual no presentava cap canvi substancial i així es refermava la validesa de l'autorització. D'aquí que podria ser considerada com un element que pot permetre identificar les reimpressions. Tant el número d'edició, de reimpressió o tirada constitueixen indicadors de popularitat i de difusió del llibre, no pas menció de nova edició i així es com es segueix aplicant actualment en aquest tipus d'obres d'aquest període històric.

Un altre element tan distintiu com l'autoria i que permet fer una ràpida identificació del llibre de text és la *mentió d'editor*. No es fàcil, en ocasions, determinar on comencen i acaben les funcions d'editor, impressor, llibreter, distribuïdor, depositari i establiment tipogràfic en els llibres del segle XIX, per consegüent a nivell catalogràfic reben el mateix tractament i tots ells es codifiquen amb la *funció de l'ens de publicació*.

En aquest camp, a diferència de la catalogació de fons antic, en els documents del segle XIX no es transcriuen els textos que acompanyen a la menció d'editor com per exemple «*en la calle ..., imprenta—casa editorial-librería, véndese en...*» o d'altres. De tant en tant, ens trobem amb casuístiques curioses com les que s'observen en les imatges adjuntes on apareixen dues mencions d'editor diferents en el mateix document.

Figures 18 i 19. Peu d'impremta a la coberta: *Barcelona, Tipografía la Academia de Evaristo Ullastres, 1882.*

Font: Método de lectura-escritura: primer grado

Com es resolen situacions com aquestes?

Doncs per més que en RDA⁸ tot el document és considerat font, es continua actuant amb el mateix criteri que en Angloamericanes i es fa prevaldre la menció que apareix a la portada perquè és la part del document on hi consta major nombre d'informació i s'anteposa a la resta de fonts. Es descarta transcriure-ho en dues etiquetes 264, tal i com es faria en la descripció de documents de fons antic i es resol fent una *nota explicativa* tipus: *Peu d'impremta a la coberta* on es fa constar l'altra menció d'editor.

En d'altres casos, més de les que agradaria als catalogadors, ens trobem d'altres situacions insòlites com que la data de publicació no consta o bé n'hi ha més d'una. Aquesta informació és necessària atès que ens permet acotar orientativament el període històric i fer una aproximació al descriptor lligat al tipus d'ensenyament en funció del *sistema educatiu* vigent.

Com es supleix aquesta manca d'informació?

En general, se sol resoldre recurrent a fonts externes. Ara bé, les fonts varien en funció de si el llibre de text ha estat publicat en un àmbit nacional o internacional. Al llarg del procés de catalogació, s'ha pogut constatar que la producció editorial d'àmbit internacional és principalment europea. Encapçala el rànquing els textos francesos, seguits dels italians i els anglesos. Les bases de dades emprades per la localització de les dades han estat:

(8) RDA (sigles en anglès de *Resource Description and Access*). És la nova norma de catalogació que substitueix les *Regles angloamericanes de catalogació*, 2a edició. RDA va més enllà dels codis de catalogació anteriors, perquè proporciona directrius per a la catalogació de recursos digitals, i està pensada per satisfer les necessitats actuals dels usuaris i ajudar-los a trobar, identificar, seleccionar i obtenir la informació desitjada.

Les bases de dades emprades per la localització de les dades han estat:

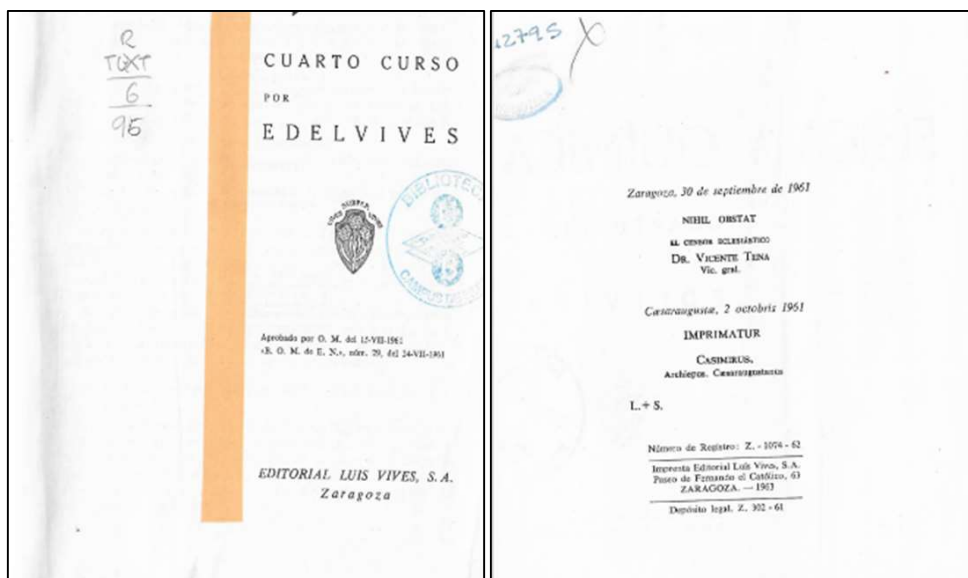
- a) França: Emmanuelle, Diaspora i Frères d'Écoles chrétiennes
- b) Itàlia: Edisco

A aquestes se'ls hi ha d'afegir el sumatori de diferents bases de dades: *International Textbookcat*.

En l'àmbit nacional, principalment es consulta el CCPB (Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico) o d'altres catàlegs de biblioteques, pàgines webs de col·leccionistes, de llibreters de vell, catàlegs editorials de l'època, *catàlegs de llibreries* o bases de dades específiques com MANES (Manuales Escolares). Si malgrat tot, no obtenim la data de publicació existeix la possibilitat d'emprar una data aproximada, per exemple, en funció del període d'activitat de l'autor. Puntualment, la consulta de recursos més específics com els plans d'estudi ajuden a determinar quina és presumiblement la data d'edició. En el llibre de text *Física y Química: cuarto curso* publicat per Edelvives s'observa el confós que pot resultar identificar l'any d'edició.

En primer lloc, a la portada figura la data de l'Ordre Ministerial (juliol de 1961) que coincideix amb la del DL. Al verso de la portada figuren tres dates més: la de *Nihil obstat* o censura eclesiàstica (30 de setembre de 1961), seguida per la de l'*Imprimatur*⁹ (2 d'octubre de 1961) i, finalment, la data d'impressió (1963). I a més a més, al catàleg consta la *mateixa obra* amb el mateix DL però publicada al 1966. Calia, doncs, esbrinar si s'havia publicat al 1961 o al 1963 i aclarir si era o no una reimpressió.

Figures 20 i 21. Interior de llibre

Font: *Física y Química: cuarto curso*

En aquest cas, les dates de l'ordre ministerial i de la censura donen la certesa de l'aprovació per la publicació del llibre que no es feu efectiva fins uns mesos després, o sigui, a l'octubre de 1961. Per tant, tot fa pensar que la data vàlida és la de l'impressor (1963). Un

(9) Mot llatí que significa «es pot imprimir». Constitueix una fórmula d'autorització per imprimir una obra, usada per les autoritats eclesiàstiques i universitàries.

argument que reforça aquesta suposició és el fet que Edelvives al 1954 havia publicat *Física y química: tercer curso: quinto año de bachillerato*, i que segons el pla d'estudis del 1953 no es contemplava l'ensenyament de Química a tercer de Batxillerat sinó a quart. Així doncs, seria possible que utilitzessin per quart de Batxillerat aquell volum anterior de tercer durant uns quants anys i que el 1961 decidissin fer un manual específic per quart i eliminar l'anterior (el de tercer i quart). Això podria explicar el retard en la impressió.

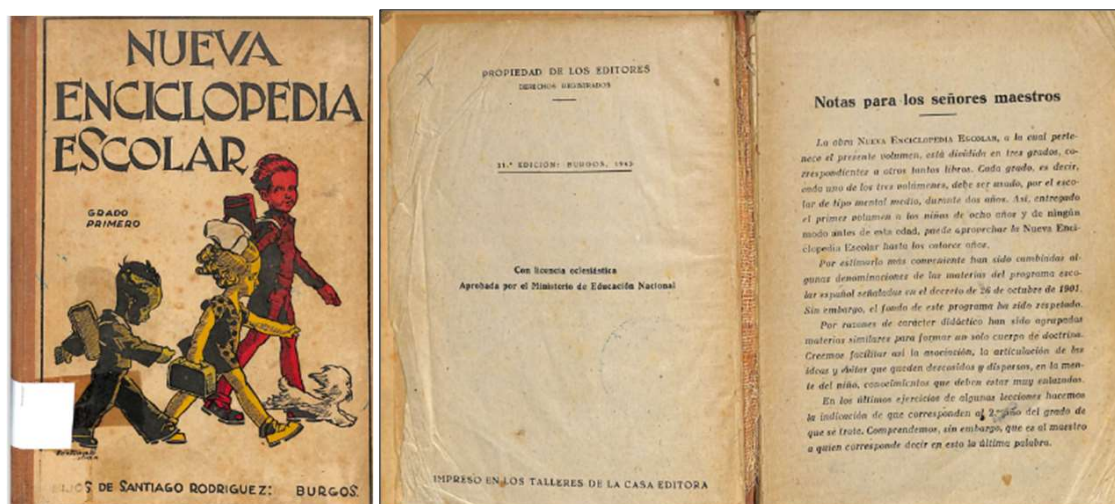
Aquest exemple il·lustra força bé la importància de documentar-se sobre els plans educatius de l'època per poder establir el nivell educatiu i d'altres informacions que permetin identificar correctament el document i indexar-lo de manera pertinent.

En els llibres de text del segle XIX i, fins i tot, de la primera meitat del segle XX és comú trobar a la coberta, portadella o a la portada informacions que es consideren bàsiques per identificar el document: aprovacions ministerials, peus d'impremta alternatius, premis atorgats a la publicació, declaració d'obra de text, autoritzacions oficials de manual i superació de la censura política i eclesiàstica.

Es reflecteixen en frases d'aquest tipus: «*con licencia eclesiástica, aprobado por el Ministerio de Educación Nacional, aprobado por la autoridad*» i també l'aprovació com a llibre de text amb frases tipus: «*obra declarada de texto..., aprobada para servir de texto, declarado de texto por el Consejo de Instrucción pública*». Fins i tot, durant el franquisme hi constava el nom del censor de l'Església Catòlica donant el vistiplau i la data autoritzant la seva publicació. L'autorització oficial catòlica quedava reflectida en el «*Nihil Obstat*», la qual cosa suposava el beneplàcit per a la impressió.

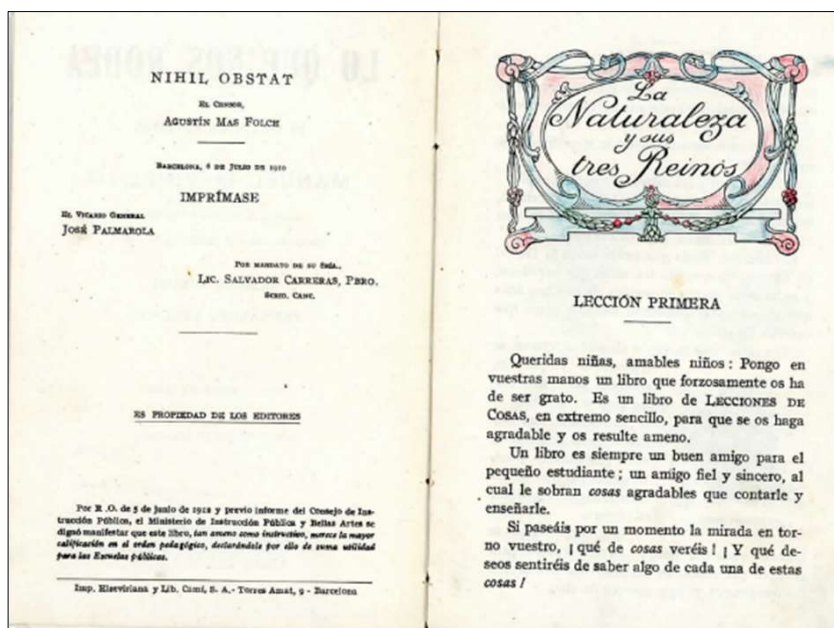
Algunes de les obres on es poden veure aquestes particularitats són: *Nueva Enciclopedia Escolar*, *Lo que nos rodea: 50 lecciones de cosas*, *Enciclopedia activa* i *Autores selectos sagrados, cristianos y profanos: para uso de los alumnos de latinidad y humanidades en los seminarios*

Figures 22 i 23. Exemple de pròleg

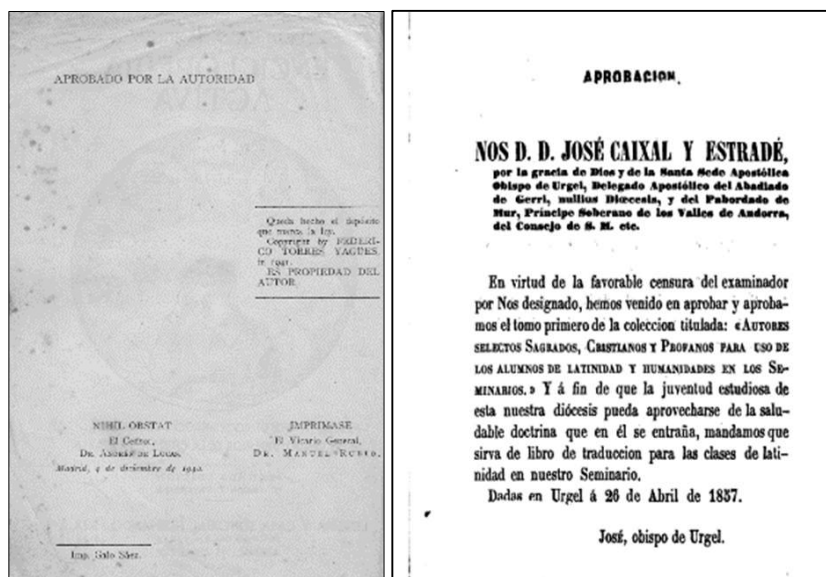
Font: Nueva enciclopedia escolar: grado primero

Figura 24. Interior de llibre.

Font: Lo que nos rodea: 50 lecciones de cosas

Figures 25 i 26. Aprovació per les autoritats. Exemples.

Font: Enciclopedia activa i Autores selectos sagrados, cristianos y profanos

La indexació és l'acció de reflectir en la descripció bibliogràfica el contingut temàtic d'un document emprant un llenguatge controlat que en el CRAI de la Universitat de Barcelona queda recollit en el THUB (Thesaurus de la Universitat de Barcelona).

Així doncs, l'objectiu final de la indexació és facilitar la recerca documental sobre una matèria i garantir la recuperació de la informació amb un nivell mínim de soroll documental. Per a aconseguir-ho cal examinar minuciosament i en conjunt les parts més importants del text i especialment els següents elements:

- El títol.
- El sumari.

- Els preliminars.
- Les paraules o grups de paraules subratllades o destacades per una tipografia diferent.

Què cal tenir en compte a l'hora d'indexar els llibres de text?

Doncs, precisament, acotar amb la major precisió possible els descriptors bàsics recollits en els Criteris d'indexació de llibres de text:

- a) Matèria i/o assignatura d'ensenyament.
- b) Nivell educatiu.
- c) Període històric o ideologia.
- d) Cronològic.
- e) Geogràfic.
- f) Gènere/Forma.¹⁰

Al CRAI de la Universitat de Barcelona s'empra la indexació per matèries, de fet, és la que fan servir la majoria d'institucions de referència en les quals els manuals escolars formen part de la seva col·lecció com per exemple la Biblioteca de Catalunya i la Biblioteca Rosa Sensat en l'àmbit català. A nivell espanyol, la Biblioteca Nacional, la Base de dades MANES (Manuales Escolares), el Centro Internacional de la Cultura Escolar (CEINCE), la Biblioteca de Educación del Ministerio de Educación, Formación Profesional y Deportes i, en el marc de l'entorn museogràfic, el Museo Pedagógico de Aragón entre d'altres (Vegeu exemples en l'Annex III).

La indexació per matèries esdevé un valor afegit pel llibre de text perquè precisament d'ella depèn que els investigadors puguin tenir un accés ràpid i específic als llibres del seu interès. Si el títol del document no és prou gràfic per identificar l'assignatura o no s'especifica el nivell educatiu, tret molt comú en els llibres de text d'aquest període, aleshores cal recórrer a fonts bibliogràfiques externes com per exemple els plans d'estudis per tal de garantir la qualitat de la indexació.

Avui en dia, l'assignació d'aquests dos tipus de descriptors –matèria i nivell– no comporta tant d'enrenou ja que per regla general els títols dels llibres de text són assignats majoritàriament en concordança amb el nom de les assignatures com, per exemple, *Llengua catalana 4t: primària* o *Matemàtiques 3: tercer curs d'educació primària*. Però dos segles enrere, aquest nivell d'uniformitat no era tal, atès que el nom de les disciplines variava en base als diferents plans d'estudis adoptats.

Un altre factor a tenir en compte i que pot alterar la qualitat de la indexació és el desconeixement de l'organització escolar del segle XIX. Per exemple, a principis del 1800 s'accedia a la secundària amb deu anys de manera que es fàcil incórrer en l'error de descon-

(10) La terminologia emprada és Llibres de text i Llibres d'exercicis.

textualitzar el document del seu període històric i sistemàticament indexar-lo sota ensenyament primari, quan no és el cas, tot i que el conjunt d'elements identificats així ho predispesa¹¹. Evidentment no és una regla exacta i cal valorar d'altres factors.

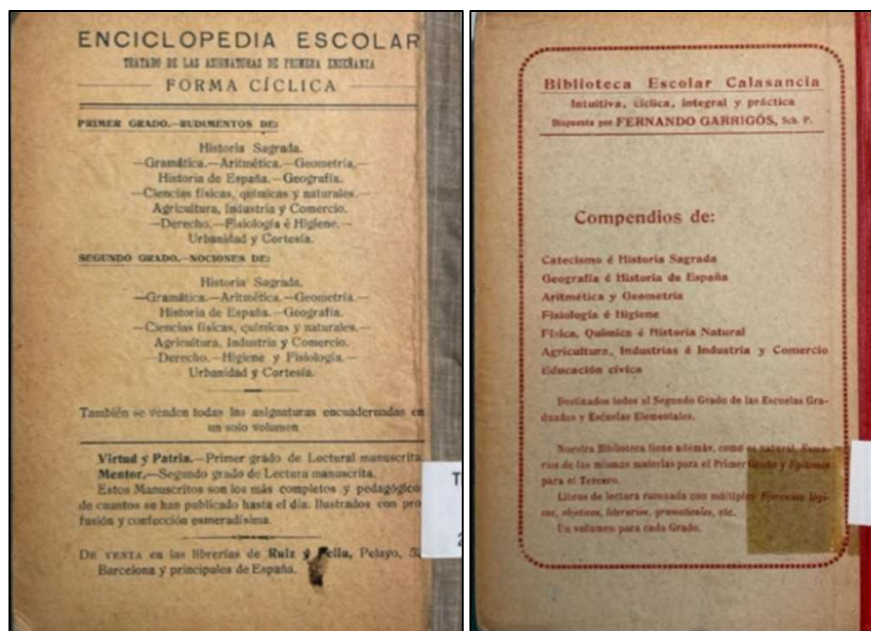
D'aquí que el panorama sigui molt diferent quan cal assignar aquest descriptor als fons del segle XIX. En resum, la tria del descriptor lligat al tipus d'ensenyament és el punt feble del tractament catalogàfic d'aquesta tipologia documental.

Què s'ha fet per revertir aquest punt feble?

En primer lloc, aprofitar tota aquella informació que el propi document aporta. És força habitual trobar en els llibres patrimonials que rere la menció de responsabilitat consti informació sobre la *filiació professional* o acadèmica de l'autor. Ara bé, aquest tipus d'informació cal que sigui contrastada amb d'altres fonts ja que no és determinant ni implica correspondència entre el càrrec que figura en la menció «autoria» i el tipus d'ensenyament al que s'adreça el llibre de text.

D'altres fonts, més enllà de la portada, per l'assignació d'aquest descriptor poden ser els *preliminars* o els *plans de l'obra*. Són dos bons recursos tot i que no sempre presents en els llibres de text del 1800. En el fons tractat, s'ha pogut constatar que la probabilitat de llibres publicats amb preliminars inclosos és més alta que no pas aquells que continguin el pla de l'obra. La inclusió del pla de l'obra és més propi dels documents de meitat del segle XX i així els editors reserven les pàgines de les cobertes per imprimir aquest tipus d'informació.

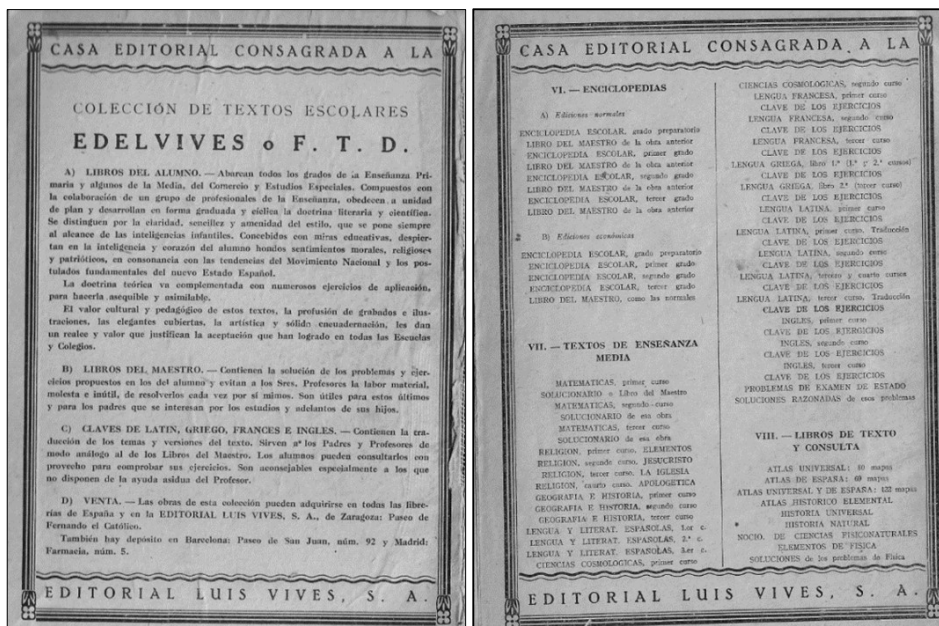
Figures 27 i 28.

Font: Elaboració pròpia

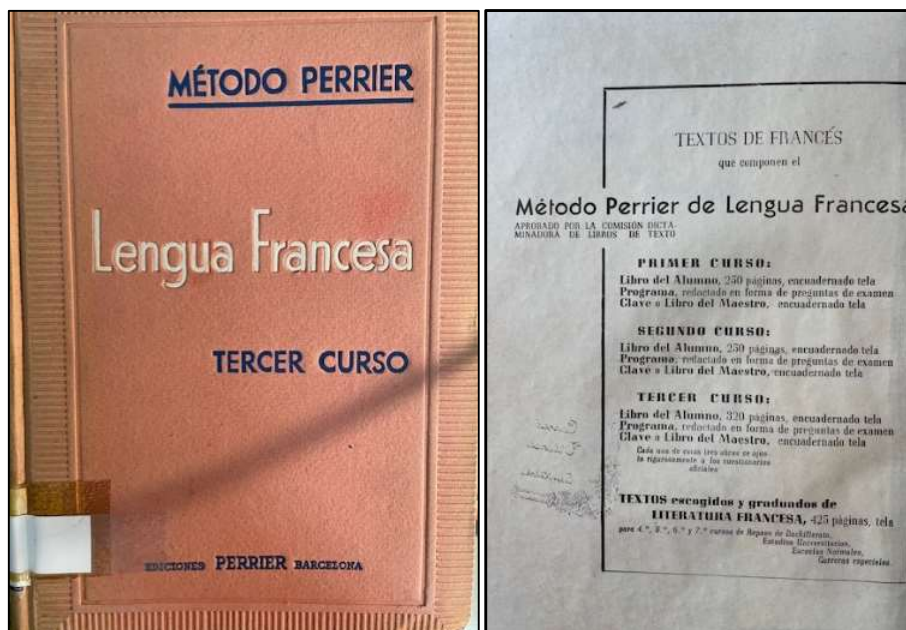
(11) Veure: Factors relacionats amb el document de Lancaster.

Figures 29 i 30.

Font: Elaboració pròpia

Figures 31 i 32.

Font: Elaboració pròpia

En d'altres casos, s'han emprat fonts externes al document com les *biografies dels autors* atès que permeten obtenir informació sobre la seva trajectòria professional que ajuda en aquest procés d'assignació, fins i tot, esbrinar sobre la *producció de l'editor i la història de la pròpia editorial*. En ocasions, inclús cal l'assessorament d'experts.

Per exemple, en *Apuntes sobre la historia general de España* es parteix de la informació trobada a la coberta relativa a la filiació de l'autor ja que el document no conté ni sumari ni preliminars. Tenint en compte aquesta informació una possible indexació seria:

— 650 # 7 Història

- 650 # 7 Educació superior
- 650 # 7 Formació del professorat
- 648 # 7 Segle XIX
- 651 # 7 Espanya
- 655 # 7 Llibres de text

Ara bé, per garantir una indexació el més fiable possible al consultar d'altres obres sobre aquest autor s'esbrina gràcies als preliminars que els textos s'adrecen a l'Escola Normal Superior de Mestres però, a més a més, es verifica en els plans d'estudi de l'època que efectivament s'inclouïa l'assignatura d' «Historia Universal y de España».

Un dels usos del *descriptor geogràfic*, a banda del que s'esmenten en l'annex, rau en poder recuperar la col·lecció de *llibres de text d'altres països*. Tenir-los identificats pot obrir vies d'intercanvi amb institucions que treballen amb projectes lligats als llibres de text com per exemple Edisco. Ara bé, la indexació d'aquest subfons requereix tenir un bon coneixement de l'estructura dels sistemes educatius corresponents. Per tant, si els documents que pertanyen als fons de l'ensenyament de llengües no aporta cap informació que pugui garantir que havien estat textos aprovats com a llibres de text a Espanya aleshores s'indexen atenent a l'ús en el seu país d'origen.

Un exemple es troba en *Choix gradué de 50 sortes d'écritures pour exercer à la lecture des manuscrits*. Un llibre pensat per l'aprenentatge del francès al segle XIX però ni a la pròpia obra, ni a les fonts de referència, s'ha trobat cap indici que fos emprat com a manual al nostre país. En canvi, la col·lecció a la que pertany i els preliminars deixen constància que està adreçat a l'ensenyament primari a França i així es reflecteix en la seva indexació. Així i tot, sí es va poder confirmar que d'aquesta autoria existeixen textos que en el seu moment van ser presentats al Ministeri de Foment per ser emprats en els instituts o estudis tècnics com ara *Amour filial, récits à la jeunesse*¹².

En principi no es fan *punts d'accés secundaris* ni d'impressors ni editors. Amb tot, si els editors estan estretament vinculats a la responsabilitat del contingut del document es pot contemplar aquesta possibilitat com succeeix, per exemple, amb l'editorial Edelvives. El seu ús queda limitat a alguns documents publicats per l'Editorial Luis Vives entre els anys 1928-1974. No obstant, resta pendent aclarir fins a quin punt les editorials poden o no ser considerades entitats editores amb el que aquest designador implica. Ara per ara, no hi ha consens en la pràctica d'aquest punt d'accés entre les institucions.

Procés de documentació

Catalogar aquesta tipologia documental implica, com bé apunta Viñao (2000), una tasca afegida d'anar més enllà de les pròpies operacions instrumentals. Així doncs, seguint la seva recomanació a la Unitat de Procés Tècnic del CRAI de la Universitat de Barcelona, es va encetar una línia de treball entorn a l'anàlisi documental per tal de sistematitzar el mètode de treball i garantir una indexació de qualitat doncs aquestes estratègies suposaven una inversió de temps amb un resultat no sempre favorable.

(12) *Gaceta de Madrid*, any CCII, núm. 187 de 1863, p. 2. Boletín Ordinario

Segons Lancaster (1991) existeixen cinc grups que influeixen en la qualitat de la indexació:

1. Factors relacionats amb la persona que indexa:
 - a. Coneixement del tema.
 - b. Coneixement dels usuaris i les seves necessitats d'informació.
 - c. Experiència.
 - d. Capacitat de concentració.
 - e. Capacitat de lectura comprensiva.
 - f. Capacitat d'anàlisi i síntesi.
2. Factors relacionats amb el vocabulari:
 - a. Especificitat i sintaxi.
 - b. Ambigüitat o imprecisió.
 - c. Qualitat del vocabulari d'entrada.
 - d. Qualitat de l'estructura.
 - e. Disponibilitat dels instruments auxiliars afins.
3. Factor relacionats amb el document.
4. Factors relacionats amb el procés.
5. Factors relacionats amb l'ambient.

La nostra línia de treball es va desenvolupar a partir d'alguns aspectes dels dos primers grups. A propòsit del primer grup, es va abordar el punt sobre el Coneixement del tema del que se'n va derivar un estudi inicial de l'evolució del sistema educatiu des del segle XIX fins avui en dia amb l'objectiu de reforçar i contextualitzar la indexació. Analitzar el contingut i indexar-lo amb manca de coneixement històric-educatiu pressuposa cometre indexacions ambigües i generar tant soroll com silenci documental.

A partir de les principals lleis d'educació es va començar a treballar en l'àmbit de l'ensenyament primari en base a les *Tablas de la evolución histórica de la educación primaria en España*.

Taula 1. Principals lleis espanyoles de l'ensenyament primari 1857-1990

	Context socio-econòmic	Context ideològic	Finalitat de la Primària	Estructura de la Primària
Llei d'Instrucció Pública (Llei Moyano)(1857)	Societat rural Crisi	Liberalisme moderat	Comprèn les nocions rudimentals de més general aplicació als usos de la vida.	Dues etapes: • Elemental (6-9 anys). • Superior (9-12 anys).
Llei d'Ensenyament Primari (1945)	Postguerra Fallida	Nacional Catolicisme	Orientar als escolars, segons les seves aptituds, per a la superior formació intel·lectual o per a la vida professional del treball en la indústria i el comerç o en les activitats agrícoles.	Quatre períodes: • Maternal i parvulari (menors de 6 anys). • Elemental (6-10 anys). • Perfeccionament (10-12 anys). • Iniciació professional (12-14 anys).
Llei General d'Educació (1970)	Desenvolupament econòmic	Oberturisme franquista	Proporcionar una formació integral, fonamentalment igual per a tots i adaptada, en la mesura del possible, a les aptituds i capacitats de cadascun.	Dues etapes: • Primera Etapa (cursos 1º a 5º per a nens de 6 a 11 anys). • Segona Etapa (cursos 6º a 8º per a nens d'11 a 14 anys).
Llei orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (1990)	Estancament	Democràcia	Proporcionar a tots els nens una educació comuna que faci possible l'adquisició dels elements bàsics culturals, els aprenentatges relatius a l'expressió oral, a la lectura, a l'escriptura i al càlcul aritmètic, així com una progressiva autonomia d'acció en el seu mitjà.	Tres cicles: • Primer cicle (6-8 anys). • Segon cicle (8-10 anys). • Tercer cicle (10-12 anys).

Font: Taules de l'evolució històrica de l'educació primària a Espanya. Egido Gálvez, 1, 1994, p.75-86.

Taula 2. Matèries d'ensenyament en l'escola primària 1857-1990

LLEI MOYANO (1857) ⁽¹⁾	LLEI DE PRIMÀRIA (1945)	L.G.E. (1970) PRIMERA ETAPA DE EGB	L.O.G.S.E. (1990)
Lectura Escriptura Principis de gramàtica Principis d'aritmètica Doctrina Cristiana Nocions d'Agricultura, Indústria i Comerç	Matèries instrumentals: - Lectura - Expressió gràfica (escriptura, redacció i dibuix) - Càlcul Matèries formatives: - Religió - F.E.N. (Formació de l'Esperit Nacional, que inclou Geografia i Història) - Llengua nacional - Matemàtiques - Educació física Matèries complementàries: - CC. Naturals - Artístiques (música, cant i dibuix) - Utilitàries (treballs manuals, taller i labors)	Llengua Castellana Matemàtiques Coneixement del món social i cultural Coneixement del món físic Formació i expressió artística Educació física, esportiva i per a la salut Formació cívico-social	Llengua i literatura Llengua pròpia de la CCAA Matemàtiques Coneixement del medi natural social i cultural Ed. artística Ed. física Religió (voluntària) Llengua estrangera (a partir del 2º cicle)

(1) Programa d'estudis de Primària Elemental per a nens. La Primària Superior afegeix a aquestes matèries les de Rudiments d'Història i Geografia d'Espanya, Nocions de Física i Història Natural i Principis de Geometria, de Dibuix Lineal i d'Agrimensura. La Primària de nenes substitueix matèries com a Nocions d'Agricultura per Labors pròpies del sexe.

Font: Taules de l'evolució històrica de l'educació primària a Espanya. Egido Gálvez, 1, 1994, p.75-86.

Al llarg del procés de documentació es van conèixer dos tipus de recursos molt significatius per la nostra tasca:

- a) Catàlegs de biblioteques especialitzades: Emmanuelle-França, Catálogo Ceince¹³, CER.ES (Colecciones en Red)¹⁴, Biblioteca del Ministerio de Educación, Formación Profesional y Deportes.
- b) Bases de dades: Manes-Espanya, Edisco-Itàlia, Diaspora-Frères des Écoles chrétiennes.

A partir d'aquest moment es convertien en un referent a l'hora d'indexar. I així és com el CRAI de la Universitat de Barcelona el 2020 es va sumar al Proyecto Manes de Manuales Escolares de la UNED (Universidad Nacional de Educación a Distancia). Pel que fa al segon grup de factors, els relacionats amb el vocabulari cal ressaltar que la diversitat lèxica emprada en els títols propis dels manuals amb l'ús habitual de termes ambigus com: elemental, iniciación, rudimentos, nociones, principios, lecciones, etc., indueix al risc d'emascarar la indexació a causa d'una relació desdibuixada entre el títol i el contingut.

Per donar resposta a una indexació més acurada d'aquesta tipologia documental ha calgut la creació de nous descriptors com per exemple: Ensenyaments tècnics (Franquisme), Batxillerat laboral, Batxillerat obrer, Lectures instructives, Tenidoria de llibres entre d'altres. També s'han fet tasques de revisió de l'ús de descriptors i enriquiment de les notes d'abast.

Potser el punt més conflictiu rau en els descriptors emprats per assignar el nivell educatiu atès que el lèxic per distingir les etapes de l'ensenyament es manté quasi bé al llarg de tot el nostre sistema educatiu. Per tant, calia reduir el soroll documental que aquest ús del vocabulari reporta en la recerca d'informació en funció dels diferents períodes històrics per tal que permeti diferenciar les obres sobre l'etapa anterior a la promulgació de la Llei Orgànica General del Sistema Educatiu (LOGSE) del tres d'octubre de 1990. L'estratègia adoptada per solucionar-ho ha estat acotar-ho amb la inclusió d'un descriptor cronològic i/o de període històric.

El resultat final de tota aquesta recerca va esdevenir un recurs dissenyat i pensat com una eina de suport per a la indexació del fons de reserva de llibre de text: la infografia del Sistema educatiu espanyol S. XIX-XX.

Conclusions

L'experiència en la catalogació d'aquesta tipologia documental ha demostrat que tenir un bon coneixement de com s'estructura l'ensenyament del període XIX-XX és fonamental per portar a bon terme una indexació adequada del fons que permeti als nostres usuaris una recuperació de la informació el més acurada possible.

(13) El CEINCE (Centro Internacional de la Cultura Escolar) és una iniciativa cultural impulsada per l'Associació Schola Nostra, un col·lectiu que reuneix diversos professors i investigadors de les universitats de Valladolid, Burgos i Salamanca, i altres col·lectius i persones vinculades a la renovació pedagògica. El Catàleg CEINCE, inclou el Fons de Manuals Escolars amb què compta el Centre, una de les col·leccions més àmplies d'aquest tipus de textos existents al nostre país.

(14) CER.ES (Colecciones en Red) és un catàleg col·lectiu en línia, que reuneix informació i imatges d'una selecció important dels béns culturals que formen les col·leccions de tots els museus integrants de la Xarxa Digital de Col·leccions de Museus d'Espanya. CER.ES permet fer cerques generals i avançades a tots els museus o en una selecció realitzada per l'usuari. És possible consultar al catàleg de cadascun dels museus o en una o diverses agrupacions per tipologia de museu, ubicació geogràfica o titularitat.

Per aconseguir-ho ha calgut fer una tasca de posada al dia a nivell bibliogràfic i a més a més demanar l'assessorament del professorat del Departament de Teoria i Història de l'Educació, de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona.

Tot plegat ha permès poder confeccionar un conjunt de recursos que permetran treballar amb més rigor, i així s'espera que serveixin com a pauta o guia per futurs professionals que tinguin encomanada la tasca de descriure aquest tipus de fons tan particular i, al mateix temps, exemple d'una gran riquesa documental com són els llibres de text.

Com tots sabem, la indexació està estretament lligada a la recuperació de la informació, per tant, una indexació de qualitat és la que permet obtenir la informació pertinent amb el menor índex de soroll possible per això cal ser precís en l'ús dels descriptors. Però també cal coherència a l'hora d'indexar. Un recurs molt útil que en certa manera garanteix la uniformitat de la indexació a tot el col·lectiu de catalogadors del CRAI implicats en la catalogació d'aquesta tipologia documental són els Criteris d'indexació de llibres de text, ja que els permet indexar amb la major qualitat i uniformitat possible aquesta tipologia documental i apropar-se a la situació ideal que promou l'Asociación Española de Normalización i Certificación (AENOR).

En una situación ideal, los términos de indización asignados a un documento y el nivel de exhaustividad conseguido son idénticos con cualquier indizador. Para un mismo sistema de indización estos factores deben mantenerse relativamente estables en el tiempo. La coherencia es un factor importante en el comportamiento de un sistema de indización, en especial cuando la información se va a intercambiar entre diferentes centros de una red documental. (AENOR, 1991)

L'aportació que es fa des del CRAI amb aquesta proposta és contribuir a donar accés a un material potser poc conegut, però alhora molt valuós pels investigadors, atès que és font primària fonamental per a l'estudi del material educatiu i de la història de l'ensenyament, majoritàriament a Catalunya.

Anant un pas més enllà seria profitós i recomanable el poder unificar criteris de descripció bibliogràfica d'aquesta tipologia de materials amb d'altres centres amb fons patrimonials amb col·leccions similars per tal de facilitar la consulta i la recuperació de la informació. De la mateixa manera podria ser una idea interessant elaborar un cens d'autors de llibres de text d'àmbit català a partir dels fons catalogats a fi i efecte de visibilitzar la seva producció i el propi fons. En fi, ens trobem davant d'un ric patrimoni bibliogràfic que s'ha de conservar i catalogar no només com a font documental per a la història de l'educació sinó també per servir la memòria col·lectiva de les diferents generacions que van anar a l'escola.

Annexos

Annex I. Recull bibliogràfic sobre el llibre de text com a objecte d'estudi

- *La enseñanza del dibujo a través de los libros de texto de educación obligatoria publicados en España (1915-1990).*
- *Valores, literatura y libros de texto: una propuesta para el estudio de los valores en los libros de texto de primaria.*
- *¿Qué queda del sexismo en los libros de texto?*
- *Libros de texto y enseñanza de la gramática.*
- *La familia en los libros de texto de lectura infantil.*
- *La cultura andaluza en los libros de texto.*
- *Los libros de texto como fuente para la historia de la educación.*
- *La higiene en los libros de texto de enseñanza secundaria en España 1868-1936.*
- *La imagen y el papel de la mujer en los libros de texto escolares en España.*
- *Representaciones de la Guerra Civil Española en manuales de historia del Franquismo temprano.*
- Pingel, F. (1994) *L'Immagine dell'Europa nei manuali scolastici di Germania, Francia, Spagna, Gran Bretagna e Italia.* Torino, Fondazione Giovanni Agnelli. [ISBN 8878601098].

Annex II. Criteris d'indexació de llibres de text

En la indexació dels llibres de text s'ha de fer constar:

- El tipus d'ensenyament. Feu constar, sempre que sigui possible, el tipus d'ensenyament i obligatòriament quan es tracti de llibres de text a partir de la Llei General de Educació de 1970, on s'indexa per *Ensenyament primari*, *Ensenyament secundari*, etc.

Excepció: per a llibres de text adreçats a la vida professional (llibres d'ensenyament comercial, ensenyament empresarial ... etc.) i anteriors als següents períodes: Ley de Instrucción Pública (Llei Moyano 1857) i Ley de Enseñanza primaria (1945), on la terminologia de les etapes educatives no tenen la mateixa equivalència amb les de l'ensenyament modern, no empraren de moment el tipus d'ensenyament. En l'actualitat s'està elaborant un document de l'estructura de l'ensenyament d'aquests períodes. En aquests casos només indexarem amb el tema estudiat i afegirem el descriptor de gènere /forma Llibres de text i l'any de publicació.

Per exemple:

- 245 10 \$a Curso de contabilidad general: práctica y organización modernas
- 650 #7 \$a Comptabilitat \$2 thub
- 648 #7 \$a 1945 \$2 thub

- 655 #7 \$a Llibres de text \$2 thub

Recordeu que les obres sobre l'etapa posterior a la promulgació de la Llei Orgànica General del Sistema Educatiu (LOGSE), del 3 d'octubre de 1990 s'indexen per: Educació primària.

- El període o ideologia.

Exemples:

- per als llibres de text del segle XIX: 648 #7 \$a Segle XIX \$2 thub
- per als llibres entre 1900 i 1930: indiquem l'any de publicació
- per als llibres de text d'Espanya entre 1931 i 1939 indexarem per: 650 #7 \$a República Espanyola II, 1931-1939 \$2 thub
- per als llibres de text d'Espanya entre 1938 i 1975 indexarem per: 650 #7 \$a Franquisme \$2 thub
- per als llibres de text publicats a Espanya a partir de 1975 fins a 1990 no cal indicar ni l'any de publicació ni el període històric.
- per als llibres de text posteriors al 1990 no cal indicar ni l'any de publicació ni el període històric.
- El descriptor de gènere/forma.

Empreu el descriptor temàtic de gènere/forma (camp 655): *Llibres de text*. Si fos el cas i s'inclouen exercicis, empreu el descriptor de gènere/forma (camp 655): *Llibres d'exercicis*. Es pot indicar a més si són *Lectures escolars*, *Enciclopèdies escolars*, *Lectures instructives*, etc. en el camp 650 #7 com a matèria.

- El nom geogràfic.

1. Per als llibres de text modern (1975-...) d'altres comunitats autònomes de l'estat espanyol, s'afegirà el geogràfic de la comunitat autònoma pertinent sempre que tracti temes de la pròpia comunitat.

Per exemple:

- 245 10 \$a Sociedad 7 : \$b Educación General Básica: con el desarrollo de los contenidos específicos de la Comunidad Valenciana...
- 264 #1 \$a Barcelona : \$b Santillana, \$c [1987]
- 650 #7 \$a Ciències socials \$2 thub
- 650 #7 \$a Ensenyament primari \$2 thub
- 651 #7 \$a País Valencià \$2 thub
- 651 #7 \$a Espanya \$2 thub
- 655 #7 \$a Llibres de text \$2 thub
- 2. Per als llibres de text d'altres països s'ha d'indexar amb el geogràfic corresponent.

3. Per als llibres de reserva indiqueu a més el cronològic si és possible i sinó l'any de publicació.

— Els descriptors temàtics *tipus: Ensenyament de... com per exemple, Ensenyament de la història, Ensenyament de la matemàtica*, etc. s'utilitzen:

- a) per a les obres que parlen sobre l'abast històric, social, etc. de les disciplines d'ensenyament.

Per exemple:

- 245 13 \$a La enseñanza de la matemática: fundamentos y bases psicopedagógicas / \$c Juan Carlos Sánchez Huete, José Antonio Fernández Bravo

- 264 #1 \$a Madrid : \$b CCS, \$c 2003

- 650 #7 \$a Ensenyament de la matemàtica \$2 thub

- b) També s'empra pels llibres adreçats a l'ensenyament de les diferents disciplines universitàries, o sigui els manuals universitaris.

Per exemple:

- 245 10 \$a Ciencias de la tierra: una introducción a la geología física / Edward J. Tarbuck, Frederick K. Lutgens; ilustrado por Dennis Tasa; traducción AMR traducciones; revisión técnica Dolores García del Amo

- 264 #1 \$a Madrid : \$b Pearson Education, S.A., \$c [2013]

- 650 #7 \$a Ensenyament de la geologia \$2 thub

— Informació consta al pròleg.

«La décima edición de "Ciencias de la tierra: una introducción a la geología física", como sus predecesoras, es un texto universitario pensado para servir como estudio significativo, no técnico para estudiantes que cursan su primer año de Geología. Además de ser informativo y estar actualizado, uno de los principales objetivos de "Ciencias de la tierra" es satisfacer las necesidades de los estudiantes de disponer de un texto fácil de leer y de utilizar, un libro que sea una herramienta muy utilizable para el aprendizaje de los principios y los conceptos básicos de la geología. Las grandes secciones de libro se han vuelto a reescribir en un esfuerzo por hacer más comprensible y accesible el material. Está dirigido a la asignatura de Geología de grados como Ambientales, Biología, Geología, Agrónomos, Agrícolas, etc.».

- c) En el cas dels llibres que tenen com a finalitat l'aprenentatge d'una llengua estrangera de qualsevol tipus d'ensenyament formal o informal, inclosos els emprats a les Escoles Oficials d'Idiomes i als CAL, NO els indexeu com a Ensenyament de llengües estrangeres. Indexeu-los com a llibres de text, seguint aquesta pauta:

- 521 Nivell educatiu

- 650 #7 Llengua

- 650 #7 Nivell educatiu

— 655 # 7 Llibres de text

Exemple llibre de text:

- 245 00 Nuovo Progetto italiano 1: corso multimediale di lingua e civiltà italiana: Livello elementare, A1-A2
- 250 ## I edizione
- 264 #1 Roma: Edilingua, 2006-2007
- 521 8# Nivell: Livello elementare, A1-A2, Quadro europeo di riferimento
- 650 #7 Italià\$2thub
- 655 # 7 Llibres de text \$2thub

Ensenyament de llengües estrangeres:

- 245 03 La enseñanza de las lenguas extranjeras en los sistemas educativos de la Comunidad Europea
- 264 #1 Bruxelles: EURYDICE, 2000
- 650 #7 *Ensenyament de llengües estrangeres* \$2thub
- 650 #7 Sistema educatiu \$2thub
- 650 #7 Països de la Comunitat Econòmica Europea \$2thub

Recordeu que no es pot combinar 650 Ensenyament de ... amb:

- 655 # 7 Llibres de text
- 650 # 7 Didàctica de ...

Annex III. Exemples de descripcions bibliogràfiques d'altres institucions

 Colecciones en Red Museos de Aragón	
Museo	Museo Pedagógico de Aragón
Inventario	00189
Clasificación Genérica	Libros; Educación
Objeto/Documento	Libro
Título	Enciclopedia cíclico-pedagógica
Autor	Dalmáu Carles, José
Emissor	Dalmáu Carles, Plà
Materia/Soporte	Papel
Técnica	Encuadernación
Dimensiones	Altura = 19,50 cm; Anchura = 13 cm2; Grosor = 2,50 cm
Descripción	Edición ilustrada de Enciclopedia de Grado Medio. La cubierta a color, muestra una ilustración con dos niños en un fondo, en la cubierta posterior, vemos el emblema de la editorial. El libro recoge el saber ordenado por ciclos para adaptarse a los diferentes cursos escolares en los que podía ser utilizado el libro. Abarca desde Geografía e Historia, hasta Matemáticas o Geometría, pasando por la Historia Sagrada.
Contexto Cultural/Estilo	II República española
Datación	1932
Usos/función	Enseñanza. El libro escolar es una herramienta que se ha venido utilizando como eje de la programación didáctica de una clase. Desde que la organización del sistema educativo se organiza en clases, donde pretendidamente se agrupan personas de un mismo nivel y actitudes, el manual escolar ha sido la pieza angular que determinaba la programación, la difusión de los contenidos de la cultura escolar y facilitaba el aprendizaje de algunas habilidades básicas.

Enciclopedia cíclico-pedagógica : Grado Superior	
Dalmáu Carles, José 1857-1928 autor	
CDU:	(031)(07)
Autor personal:	Dalmáu Carles, José (1857-1928), autor
Título uniforme:	[Enciclopedia cíclico-pedagógica]
Título:	Enciclopedia cíclico-pedagógica : Grado Superior / según el plan, originales y adaptaciones respectivamente de los profesores J. Dalmáu Carles, J. Pla Cargol, Manuel Ibarz, J.M. Pla y J.B. Puig
Edición:	12ª edición
Publicación:	Gerona ; Madrid : Dalmáu Carles, Pla E.C., 1937
Fecha de copyright:	©1934
Descripción física:	860 páginas : ilustraciones (blanco y negro y color) ; 20 cm
Tipo de contenido:	Texto
Tipo de medio:	sin mediación
Tipo de soporte:	volumen
Serie:	(Cursos graduados de enseñanza)
Encabez. materia:	Enciclopedias escolares
Término de índice de género:	Libros de texto

Dalmáu Carles, José Autor, Profesor Normal y Ex-director de Grupo Escolar de Gerona	
Enciclopedia cíclico-pedagógica (Grado Medio). Nueva edición. - Gerona, España Dalmáu Carles 1944 - 651 p. 13 x 19 cm	
EDAD:6,7,8,9,10 La obra está incompleta.	
Subjects--Topical Terms:	
Ciencias Naturales Educación Cívica y Social Geografía Lenguaje Matemáticas Religión y Moral Historia Escritura y Lectura	
Index Terms--Genre/Form:	
Primaria	
2016 © MANES Todos los derechos reservados.	

COLLECTIONS of the National Museum of Education	
HOME	THEMATIC SEARCH
ADVANCED SEARCH	ON SITE CONSULTATION
PRACTICAL INFO	
Home > Musée National de l'Éducation > livres scolaires > F. A. Noël > 1908 > Deuxième livre de lecture rationnelle ou Lecture des adolescents.	
Deuxième livre de lecture rationnelle ou Lecture des adolescents.	
Numéro d'inventaire : 1981.00383	PDF Export
Auteur(s) : F. A. Noël	ADD TO BASKET
Type de document : livre scolaire	
Éditeur : Godaigo Libraire-Éditeur (75, rue des Saints-Pères Paris)	
Mention d'édition : 8ème édition	
Imprimeur : Charaire (F.)	
Date : 1900 (vars)	
Collection : Livre de lecture rationnelle , 2	
Description : Couverture carton, illustrée en N & B, dos toile noir.	
Mesures : hauteur : 180 mm ; largeur : 110 mm	
Mots-clés : Apprentissage du français ; livres élémentaires ; Morale (y compris morale corporelle) ; Hygiène ; Lecture	
Fillière : Ecole primaire élémentaire	
Niveau : Élémentaire	
Langue : Français	
Nombre de pages : II 164	
Mention d'illustration : II	
Sommaire : Avant-propos	
Table des matières	

Referències

- AENOR (Asociación Española de Normalización y Certificación) (1991) *Documentación: Métodos para el análisis de documentos, determinación de su contenido y selección de los términos de indización*. Madrid, La Asociación (UNE 50-121-91). Disponible en: http://docubib.uc3m.es/CURSOS/Documentos_cientificos/....pdf [Data de consulta: 13 de febrer de 2023]
- Argibay, M.; Celori, G. i Celori, J.J. (1991) *La cara oculta de los textos escolares. Investigación curricular en Ciencias Sociales*. Bilbao, Servicio editorial de la Universidad del País Vasco.
- Castro, J. (2001) «Las cívicas y los textos de educación para la democracia: dos modalidades de formación del ciudadano en Colombia durante el siglo xx», a Ossenbach, G. i Somoza, M. (Ed.), *Los Manuales escolares como fuente para la Historia de la Educación en America Latina*. Madrid, UNED, p. 143-154.
- Catalogación de libros de texto y material didáctico (bne.es)
- Celis, Z. (2011) «Los libros de texto gratuitos en México. Vigencia y perspectivas. XI Congreso Nacional de Investigación Educativa». A *XI Congreso Nacional de investigación Educativa, 13. Política y Gestión*. Ponencia. México, Consejo Mexicano de Investigación Educativa, p. 1-8. [Data de consulta: 30 de juliol de 2023]
- Choppin, A. (2000) «Pasado y presente de los manuales escolares». A J. Ruiz Berrio, *La cultura escolar de Europa. Tendencias históricas emergentes*. Madrid, Editorial Biblioteca Nueva, p. 107-141.
- Choppin, A. (2008) «Le manuel scolaire, une fausse évidence historique». *Histoire de l'Éducation*, núm. 117, p. 7-56.
- Cuesta, R. (1997) *Sociogénesis de una disciplina escolar: la Historia*. Barcelona, Ediciones Pomares-Corredor.
- Delgado, B. (1983) «Los libros de texto como fuente para la historia de la educación». *Historia de la Educación. Revista interuniversitaria*, núm. 2, p. 353-358.
- Drucker, Peter F. (1989) *Las Nuevas realidades en el estado y la política, en la economía y los negocios, en la sociedad y en la imagen del mundo*. Barcelona, Edhasa.
- Egido Gálvez, I. (1994) «La evolución de la enseñanza primaria en España: organización de la etapa y programa de estudio». *Tendencias pedagógicas*, 1, p. 75-86.
- Fernández Palop, M.P. i Caballero, P.A. (2017) «El libro de texto como objeto de estudio y recurso didáctico para el aprendizaje: fortalezas y debilidades». *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 20(1), p. 201-217.
- Garrido, M. (2005) «Historia de la educación en España (1857-1975). Una visión hasta lo local». *Contraluz. Revista de la Asociación Cultural Arturo Cerdá y Rico*, núm. 2, 2005, p. 89-146. ISSN 1698-8817
- Gómez, I. (2018) *Evolución del libro de texto de historia: cambio y continuidad*. Universidad de Sevilla, Facultad de Ciencias de la Educación (Trabajo de Fin de Grado; director: Francisco Javier Merchán Iglesias).
- Guereña, J. L. (2004) «La edición escolar en España durante la restauración (1875-1900). Producción y distribución», a Ludec, N., Dubosquet, F. i Covo, J. (Coord.), *Centros y periferias. Prensa, impresos y territorios en el mundo hispánico contemporáneo: homenaje a Jacqueline Covo-Maurice*. PILAR (Presses, Imprimés, Lecture dans l'Aire Romaine), p. 105-116. ISBN 2-9516865-3-6,

- Herrero, C. (1960) *Prácticas de enseñanza: primer curso*. Zamora, Gráficas Jorca.
- Izquierdo, L. (2009) «Educación en España durante la primera mitad del siglo xx», a *Temas para la Educación. Revista digital para profesionales de la enseñanza*, número 5, noviembre. [ISSN 1989-4023]
- Johnsen, E. B. (1996) *Libros de texto en el caleidoscopio. Estudio crítico de la literatura y la investigación sobre los textos escolares*. Barcelona, Pomares-Corredor.
- Juncà, M. (2012) *Llenguatges documentals: indexació, recuperació i avaluació*. Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya-UOC.
- Lancaster, F.W. (1991) *Indexing and abstracting in theory and practice*. London, Library Association.
- Negrín, M. (2009) «Los manuales escolares como objeto de investigación». *Educación, lenguaje y Sociedad*, 6(6), p. 187-208. DOI: <http://dx.doi.org/10.19137/els>
- Ossenbach, G. i Somoza, M. (2000) *Los Manuales escolares como fuente para la Historia de la Educación en América Latina. Un análisis comparativo*. Madrid, UNED.
- Richaudeau, F. (1981) *Concepción y producción de manuales escolares*. Paris, Serbal/UNESCO, 51.
- Torres, Y. i Moreno R. (2008) «El texto escolar, evolución e influencias». *Laurus. Revista de educación*, año 14, núm. 27, p. 53-75.
- Varela, M. (2010) «Sobre los manuales escolares». *Escuela Abierta*, núm. 13, p. 97-114.
- Viñao, A. (2000) «La catalogación de los manuales escolares y la historia de las disciplinas a través de sus denominaciones», a Tiana Ferrer, A., *El libro escolar, reflejo de intenciones políticas e influencias pedagógicas*. Madrid, Uned, p. 451-469.

Bibliografia de capçalera per la catalogació de llibres de text

- Catálogo de los libros de fondo y de surtido y material de primera y segunda enseñanza que se hallan de venta en la Librería de Francisco Puigredón. Conquistador 22 y 24 Palma de Mallorca* (1887) Palma de Mallorca, impressor no identificat.
- Colección legislativa de instrucción primaria: desde la publicación de la ley de 21 de julio de 1838.
- Grimaldo Huete, R. (1963) *Libros y material de enseñanza*. Madrid, Comisión de Editores de Libros de Enseñanza.
- Historia de la educación en España: textos y documentos*. Madrid, Ministerio de Educación y Ciencia, 1979 [ISBN 8436907299].
- Valls, R. (2007) *Historiografía escolar española siglos XIX-XXI*. Madrid, Universidad Nacional de Educación a Distancia [ISBN 84-362-6326-X].
- Villalaín, J. L. (1997) *Manuales escolares en España*. Madrid, Universidad Nacional de Educación a Distancia [ISBN 8436236335].

The CRAI textbook collection at the University of Barcelona: a proposal for cataloguing

Abstract: The article describes the experience of cataloguing one of the most unusual collections of the CRAI Mundet Campus Library of the University of Barcelona: the collection of textbooks. First, it makes a brief incursion into the world of textbooks, providing a conceptual approach at both national and international level. Next, the cataloguing proposal is presented and special attention is paid to one of its three phases, namely indexing. It concludes by noting how important it is for the quality of information recovery to maintain a uniform documentary language, and to be familiar with the historiographical framework and the organization of the educational system of the time. These prescriptions must be understood as local practices adapted to the special characteristics of the stocks of the CRAI (Centre of Resources for Learning and Research).

Keywords: textbooks, cataloguing, indexing criteria, educational level, educational System

La colección de libros de texto del CRAI de la Universitat de Barcelona: una propuesta de catalogación

Resumen: El artículo describe cómo ha sido la experiencia de la catalogación de uno de los fondos más peculiares del CRAI Biblioteca del Campus de Mundet de la Universidad de Barcelona: los libros de texto. En primer lugar y de forma muy sintética se hace una incursión en el mundo de libro de texto y una aproximación conceptual tanto a nivel nacional como internacional. Seguidamente, se presenta la propuesta de catalogación y se fija especial atención a una de las tres fases de la catalogación: la indexación. Se concluye dejando constancia de la importancia que tiene por la calidad de la recuperación de información mantener la uniformidad en el lenguaje documental, y tener conocimientos sobre el marco historiográfico y la organización del sistema educativo de la época. Estas prescripciones deben entenderse como prácticas locales adaptadas a las características especiales de los fondos del CRAI (Centro de Recursos para el Aprendizaje y la Investigación).

Palabras clave: libros de texto, catalogación, criterios de indexación, nivel educativo, sistema educativo

Il fondo librario CRAI dell'Università di Barcellona: una proposta di catalogazione

Résumé: L'articolo descrive l'esperienza di catalogazione di uno dei fondi più peculiari della Biblioteca CRAI Mundet Campus dell'Università di Barcellona: i libri di testo. Innanzitutto, e in modo molto sintetico, viene fatta un'incursione nel mondo dei libri di testo e un approccio concettuale sia nazionale che internazionale. Successivamente viene presentata la proposta di catalogazione e particolare attenzione viene posta ad una delle tre fasi della catalogazione: l'indicizzazione. Si conclude rilevando quanto sia importante per la qualità del recupero delle informazioni mantenere l'uniformità del linguaggio documentario e avere conoscenza del quadro storiografico e dell'organizzazione del sistema educativo dell'epoca. Tali prescrizioni devono essere intese come pratiche locali adattate alle particolari caratteristiche dei fondi del CRAI (Centro di Risorse per l'Apprendimento e la Ricerca).

Mots-clés: libri di testo, catalogazione, criteri di indicizzazione, livello di istruzione, sistema educativo